

Πανελλαδικές εξετάσεις 2017

Ενδεικτικές απαντήσεις στο μάθημα «Αρχαία Ελληνικά ΓΕΛ»

Διδαγμένο κείμενο

A1.

Στις άλλες δηλαδή ικανότητες, όπως ακριβώς λες εσύ, αν κάποιος ισχυρίζεται ότι είναι ικανός αυλητής, και (ικανός) σε οποιαδήποτε άλλη τέχνη στην οποία δεν είναι, ή τον περιγελούν ή αγανακτούν και οι δικοί του πλησιάζοντάς τον συμβουλεύουν σαν να είναι τρελός· στη δικαιοσύνη, όμως, και στην άλλη πολιτική αρετή, αν και γνωρίζουν για κάποιον ότι είναι άδικος, αν αυτός ο ίδιος λέει την αλήθεια σε βάρος του μπροστά σε πολλούς, αυτό που στην πρώτη περίπτωση θεωρούσαν ότι είναι σωφροσύνη, το να λέει δηλαδή την αλήθεια, σ' αυτήν την περίπτωση (το θεωρούν) τρέλα, και ισχυρίζονται ότι πρέπει όλοι να λένε ότι είναι δίκαιοι, είτε είναι είτε όχι, αλλιώς (λένε ότι) είναι τρελός όποιος δεν παριστάνει (τον δίκαιο)· γιατί είναι αναγκαίο ο καθένας να έχει μερίδιο σ' αυτήν με αυτόν τον τρόπο, αλλιώς να μη συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους.

B1.

Ο Πρωταγόρας μέχρι εδώ με το μακροσκελή μύθο και το "τεκμήριο" που θα αναφέρει τώρα προσπαθεί να αποδείξει ότι όλοι οι άνθρωποι μετέχουν στη δικαιοσύνη και είναι κάτοχοι της πολιτικής αρετής.

• Η ΣΥΛΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑ

Ο Πρωταγόρας ξεκινάει τη συλλογιστική του πορεία με την αποδεικτέα θέση (που θα πρέπει να νοηθεί και ως συμπέρασμα): "ήγούνται πάντες άνθρωποι πάντα άνδρα μετέχουν δικαιοσύνης τε καί τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς" ενώ τη θέση του αυτή θα τη στηρίξουν ουσιαστικά δυο φράσεις:

α) πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους και **β)** ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχί ἄμῶς γε πως μετέχουν αὐτῆς

Ο συλλογισμός είναι:

α. Στις τέχνες: ἔστω ότι κάποιος δεν είναι καλός αυλητής

αν πει το αντίθετο, ότι είναι καλός → είναι τρελός

αν πει την αλήθεια, ότι δεν είναι καλός → είναι μυαλωμένος

β. Στην αρετή (στη δικαιοσύνη): ἔστω ότι κάποιος δεν είναι δίκαιος

αν πει το αντίθετο, ότι είναι δίκαιος → είναι μυαλωμένος

αν πει την αλήθεια, ότι δεν είναι δίκαιος → είναι τρελός

επειδή: πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους

γ. αν παριστάνει τον δίκαιο → είναι μυαλωμένος

αν δεν παριστάνει τον δίκαιο → είναι τρελός

επειδή: ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχί...μετέχουν αὐτῆς

Αν αφαιρέσουμε τα παραδείγματα και κρατήσουμε μόνο τις καθαρές αποδεικτικές σκέψεις του Πρωταγόρα, θα προσέξουμε ότι η αποδεικτέα θέση στηρίζεται με δυο αιτιολογήσεις:

α. Η αποδεικτέα θέση

Όλοι οι άνθρωποι νομίζουν πως κάθε άνδρας έχει μερίδιο στην πολιτική αρετή

β. Οι αιτιολογήσεις

- επειδή όλοι πρέπει να ισχυρίζονται ότι είναι δίκαιοι (πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους)

- επειδή είναι αναγκαίο να έχει ο καθένας μερίδιο σ' αυτή (αναγκαίον οὐδένα ὄντινα οὐχι...μετέχειν αὐτῆς)

B2. Το επιχείρημα του Πρωταγόρα προκειμένου να αποδείξει την καθολικότητα και την αναγκαιότητα της πολιτικής αρετής, στηρίζεται σε μια αντιθετική σύγκριση της πολιτικής τέχνης προς τις άλλες τέχνες και στον τρόπο αντιμετώπισής τους από τους Αθηναίους. Παραθέτοντας δύο παραδείγματα από την εμπειρία του καθημερινού βίου, το πρώτο σχετιζόμενο με αυτόν που ισχυρίζεται ότι είναι καλός αυλητής, ενώ δεν είναι, και το δεύτερο με τον άδικο, που ομολογεί ότι είναι άδικος, προσπαθεί να αναδείξει το διαφορετικό τρόπο αντιμετώπισης των εξειδικευμένων τεχνών και της πολιτικής αρετής στις κοινωνίες. Στην περιοχή των τεχνών θεωρείται συνηθισμένο και σώφρον να παραδεχτεί κάποιος πως δεν κατέχει μια από αυτές, γιατί ασφαλώς δεν είναι αναγκαίο και δεν μπορούν να τις κατέχουν όλοι· στην περίπτωση όμως της πολιτικής αρετής θεωρείται παράλογο να παραδεχτεί κάποιος πως στερείται τελείως ηθικών αρχών και δε σέβεται τη δικαιοσύνη· αντιθέτως, ακόμη και ο άδικος πρέπει να προσποιηθεί τον δίκαιο, επειδή κρίνεται αναγκαία η κατοχή της πολιτικής αρετής από όλους τους πολίτες.

Στο σημείο αυτό έχουμε μια επιτυχή περιγραφή της συμπεριφοράς των ανθρώπων. Ο Πρωταγόρας με λίγες λέξεις παρουσιάζει την εικόνα των ανθρώπων που θεωρούν τρελό όποιον αποδέχεται ότι δεν κατέχει τη δικαιοσύνη και την άλλη πολιτική αρετή. Βέβαια, ίσως είναι λίγο υπερβολικός ο Πρωταγόρας ισχυριζόμενος ότι τους αντιμετωπίζουν ως τρελούς. Όμως, έτσι δίνει παραστατικά την αγωνία των ανθρώπων γι' αυτή τη συμπεριφορά των δικών τους, ενώ παράλληλα προετοιμάζει το έδαφος για να δηλώσει emphaticά την αντίθεση ως προς τον χαρακτηρισμό ενός ανθρώπου ως τρελού ανάλογα με τη στάση του απέναντι στις άλλες αρετές και τη δικαιοσύνη: είναι τρελός ο μη κάτοχος μιας τέχνης, όταν δεν το ομολογεί και όταν αυτοπροβάλλεται ως ικανός, ενώ, αντιθέτως, είναι τρελός ο μη κάτοχος της δικαιοσύνης, όταν ομολογεί την αλήθεια.

Μας προκαλεί εντύπωση με πόσο αποκαλυπτικό τρόπο και χωρίς προσχήματα ο Πρωταγόρας καταγράφει τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Παρουσιάζει τους ανθρώπους να μην ενδιαφέρονται για το τι είναι αλλά για το τι δείχνουν. Οι παρατηρήσεις του Πρωταγόρα δεν απέχουν από την πραγματικότητα, αλλά ρεαλιστικά απεικονίζουν την ανθρώπινη νοοτροπία και τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Αποτυπώνει με μεγάλη ακρίβεια την ανθρώπινη ψυχή που ενδιαφέρεται για την εξωτερική εντύπωση που δίνει και όχι για την πραγματική εικόνα.

B3.

Στην εκκλησία του δήμου οι Αθηναίοι, όταν συζητούν για κάποιο τεχνικό θέμα, π. χ. οικοδομικό ή ναυπηγικό έργο δίνουν δικαίωμα λόγου στον ειδικό, δηλ. στον οικοδόμο, στο ναυπηγό κτλ., ενώ αν προσπαθήσει να μιλήσει κάποιος άσχετος με την τέχνη αυτή αποδοκιμάζεται και διώκεται. Αντίθετα, όταν μιλούν για θέματα διοίκησης της πόλεως, τότε επιτρέπουν σε όλους να μιλούν. Αυτό φανερώνει κατά το Σωκράτη ότι όλοι μπορούν να έχουν άποψη· άρα η αρετή δε διδάσκεται.

Οι Αθηναίοι που είναι σοφοί και επομένως η άποψή τους έχει βαρύνουσα σημασία, αναγνωρίζουν την αρμοδιότητα σε κάθε συμπολίτη τους να δίνει στην εκκλησία του δήμου συμβουλές σε πολιτικά ζητήματα χωρίς να έχει διδαχθεί από πουθενά αυτό το πράγμα και χωρίς να έχει δάσκαλο. Ωστόσο, για άλλα ζητήματα, εκτός από τα πολιτικά, καλούνται να δώσουν τη συμβουλή τους μόνο όσοι έχουν γνώσεις εξειδικευμένες, που τις έχουν διδαχθεί. Άρα δεν υπάρχουν ειδικοί στα πολιτικά, δεν υπάρχει ειδική πολιτική γνώση. Αν υπήρχε κι αν διδασκόταν, θα καλούσαν και για τα πολιτικά τους ειδικούς να αποφασίσουν.

Ο Πρωταγόρας μέχρι εδώ με το μακροσκελή μύθο και το "τεκμήριο" που θα αναφέρει τώρα προσπαθεί να

αποδειξεί ότι όλοι οι άνθρωποι μετέχουν στη δικαιοσύνη και είναι κάτοχοι της πολιτικής αρετής. Ουσιαστικά δεν απαντά στην ένσταση του Σωκράτη για το διδακτό της αρετής. Ίσα-ίσα την καθολικότητα της αρετής την προέβαλε και ο Σωκράτης, όταν παρουσίασε ως λογική πράξη των Αθηναίων το γεγονός ότι επιτρέπουν σε όλους να μιλούν στην εκκλησία του δήμου για πολιτικά θέματα. Άρα γεννιέται το ερώτημα: ο Πρωταγόρας μιλά τόση ώρα, για να διατυπώσει μια γνώμη σύμφωνη μ' αυτή του Σωκράτη; Όχι, ακριβώς. Ο Πρωταγόρας απλώς αναφέρει το παράδειγμα του Σωκράτη, αλλά για να οδηγηθεί σε διαφορετικό συμπέρασμα. Ο Σωκράτης δηλαδή ανέφερε το παράδειγμα των Αθηναίων, για να αποδείξει ότι η αρετή δε διδάσκεται, αλλά ο οποιοσδήποτε –χωρίς διδασκαλία- μπορεί να εκφέρει άποψη για πολιτικά ζητήματα. Αντιθέτως, ο Πρωταγόρας αναφέρει το ίδιο παράδειγμα για να αποδείξει ότι όλοι οι άνθρωποι μετέχουν στην πολιτική αρετή και κατ' επέκταση και στα συστατικά της στοιχεία: τη δικαιοσύνη και την αιδώ.

Ο Πρωταγόρας έχει αποδείξει τον καθολικό χαρακτήρα της πολιτικής αρετής και έχει αιτιολογήσει τη στάση των Αθηναίων. Ωστόσο, δεν έχει αποδείξει ότι η αρετή είναι διδακτή, που ήταν η βασική διαφωνία του Σωκράτη. Βέβαια, μπορούμε να κάνουμε μια υπόθεση: αφού η αιδώς και η δίκη δεν δόθηκαν στους ανθρώπους από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας τους αλλά εκ των υστέρων, δεν αποτελούν μέρος της αρχικής τους φύσης, δεν είναι έμφυτες. Άρα, ως μη έμφυτες, μπορούμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι είναι επίκτητες και κατ' επέκταση διδακτές.

Ο Πρωταγόρας οδηγείται με απόλυτη σιγουριά στο συμπέρασμα της καθολικότητας της πολιτικής αρετής βασιζόμενος μόνο σ' ένα μύθο. Ο μύθος όμως από μόνος του δεν μπορεί να έχει αποδεικτική και αναντίρρητη ισχύ. Έτσι, το συμπέρασμα του Πρωταγόρα είναι αυθαίρετο και δεν μπορεί να αποτελεί επιχείρημα υπέρ της ορθότητας της άποψής του. Ωστόσο, και στο σημείο αυτό μπορούμε να υποθέσουμε ότι πίσω από το μύθο υπάρχει ένας συμβολισμός, δηλαδή ο Δίας είναι ο Λόγος που ρυθμίζει τους κανόνες λειτουργίας του σύμπαντος.

B4.

- α. Σωστό
- β. Λάθος
- γ. Σωστό
- δ. Σωστό
- ε. Λάθος

B5.α.

ἴωσιν → εισιτήριο

δεῖ → ένδεια

ἀνέχονται → έξη

εἰδῶσιν → συνείδηση

B5.β.

Η ηθική αρετή ήταν ιδανικό της Αρχαίας Ελλάδας.

Ο λόγος του πρωθυπουργού χθες στη Βουλή αφορούσε το προσφυγικό ζήτημα.

Ο καλλιτέχνης απέδειξε τη δημιουργική φαντασία του μέσα από τα έργα του.

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Γ1. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Γιατί όταν ο λόγος στερηθεί και την δόξα (προσωπική γοητεία) αυτού που μιλάει και την φωνή και τις αποχρώσεις (αλλαγές) που γίνονται κατά την εκφώνηση, και ακόμη τις ευκαιρίες (την επικαιρότητα) και την βιασύνη σχετικά με την πράξη, και (όταν) δεν υπάρχει τίποτε που να βοηθά και να πείθει μαζί, αλλά (όταν) ο λόγος γίνεται έρημος όλων όσων έχουν προειπωθεί και γυμνός και (όταν) κάποιος τον διαβάσει χωρίς πειστικότητα και χωρίς να δείχνει κανένα ήθος (συναίσθημα) αλλά σαν να απαριθμεί, εύλογα, νομίζω, φαίνεται ότι είναι ασήμαντος σε αυτούς που (τον) ακούνε. Αυτά ακριβώς βέβαια θα μπορούσαν να βλάψουν πάρα πολύ τον λόγο που τώρα παρουσιάζεται και να τον κάνουν να φαίνεται χειρότερος.

Γ2.α.

ἀναγιγνώσκη: ανάγνωθι

ἀπαριθμῶν: απαριθμοῖεν

τοῖς ἀκούουσιν: ἀκούσεσθαι

μάλιστ' : μάλα

φαίνεσθαι: φανῆτε

Γ2.β.

«τοῦ μὲν προειρημένου ἅπαντος ἔρημοι γένωνται»

Γ3.α.

τῶν μεταβολῶν: αντικείμενο στο ρήμα ἀποστερηθῆ (ρήμα στέρησης)

τῶν προειρημένων: επιθετική μετοχή που λειτουργεί ως ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, γενική αντικειμενική στα επίθετα ἔρημος και γυμνός

γυμνός: κατηγορούμενο στο εννοούμενο υποκείμενο «λόγος» από το συνδεδετικό ρήμα γένηται

εἰκότως: επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο «φαῦλος εἶναι δοκεῖ»

τοῖς ἀκούουσιν: επιθετική μετοχή που λειτουργεί ως δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου στο δοκεῖ.

Γ3.β.

«Ἄπερ καὶ τὸν [...] ἐπιδεικνύμενον μάλιστ' ἂν βλάψει καὶ φαυλότερον φαίνεσθαι ποιήσειεν»:

Κύρια πρόταση κρίσεως, εισάγεται με την αναφορική αντωνυμία ἄπερ η οποία ισοδυναμεί με δεικτική αντωνυμία, επειδή βρίσκεται στην αρχή της περιόδου, μετά από ισχυρό σημείο στίξης και συνδέεται παρατακτικά με άλλη κύρια πρόταση. Εκφέρεται με δυνητική ευκτική (ἂν βλάψει) και εκφράζει το δυνατό στο παρόν και στο μέλλον.

Συντακτική αναγνώριση λέξεων:

ἄπερ: υποκείμενο του ρήματος ἂν βλάψει, αττική σύνταξη

τὸν ἐπιδεικνύμενον: αντικείμενο του ρήματος ἂν βλάψει και επιθετική μετοχή

φαυλότερον: κατηγορούμενο στο εννοούμενο αντικείμενο τοῦτον (= τὸν ἐπιδεικνύμενον) του απαρεμφάτου φαίνεσθαι (συνδεδειγμένο ρήμα)

φαίνεσθαι: απαρέμφατο σκοπού – αποτελέσματος, ως επιρρηματικός προσδιορισμός του σκοπού στο ρήμα σκόπιμης ενέργειας ποιήσειεν

(εναλλακτικά μπορεί να θεωρηθεί ως σωστό πως το απαρέμφατο φαίνεσθαι χρησιμεύει ως αντικείμενο στο ποιήσειεν και τελικό απαρέμφατο)